

John North (1934-2008): De Sherlock Holmes van de wetenschapsgeschiedenis

Niet vaak heeft de RUG zo'n eminent geleerde in huis gehad als de Britse historicus van de filosofie en exacte wetenschappen, John North. Voordat hij in 1977 hoogleraar aan het filosofisch instituut in Groningen werd studeerde hij wiskunde en astronomie in Oxford en Londen en was werkzaam op het Ashmolean museum in Oxford. Hij gold als één van 's werelds grootste kenners van de geschiedenis van de astronomie en kosmologie. Zijn boeken bestrijken de periode van Stonehenge tot aan de zwarte gaten van de moderne kosmologie. Afgelopen vrijdag overleed hij op 74-jarige leeftijd in zijn woonplaats Oxford na een slopende ziekte.

North was de Sherlock Holmes van de wetenschapsgeschiedenis. Net als Holmes was hij specialist in het oplossen van ongewone zaken. Zo ontdekte hij onvermoede lagen in de gedichten van Geoffrey Chaucer uit de veertiende eeuw. Chaucers *Canterbury Tales* bevatten talloze toespelingen op planeten, sterren en sterrenbeelden. In *Chaucer's Universe* (1988) liet North zien dat verhaallijnen van diverse vertellingen gemodelleerd waren naar hemelverschijnselen van dat moment. Met middeleeuwse tabellen, almanakken, traktaten en instrumenten in de hand kon hij menig moeilijkheid in de tekst verklaren en de diverse dichtwerken van Chaucer dateren. Het boek werd in de *Times Literary Supplement* geroemd als 'one of the century's monuments of scholarship' en leverde North diverse prestigieuze prijzen op. Snel daarna stortte North zich op de volgende 'zaak': Stonehenge. Het idee dat het monument iets met astronomische observatie te maken had was niet nieuw. Maar na grondige studie van tientallen Neolithische grafmonumenten gaf North in zijn boek *Stonehenge: Neolithic Man and the Cosmos* (1996) een precieze verklaring van de functie van het monument. De stenen dienden om observatie mogelijk te maken van de ondergaande midwinterzon, niet (zoals vaak werd gedacht) van de opkomende midzomerzon. De stenen vormden daarbij een soort filter. Een paar jaar later publiceerde North een boek over het schilderij van Hans Holbein, "The Ambassadors" uit 1533, waarop twee heren en een tafel vol met wetenschappelijke instrumenten staan afgebeeld. In de bovenhoek is nog net een klein kruisbeeldje te zien terwijl op de voorgrond een sterk vervormde schedel ligt die pas vanuit een bepaalde gezichtshoek normale proporties aanneemt (een zgn. anamorfose). Studie van al deze elementen en vooral van de astronomische instrumenten op tafel leidde North tot een opvallende interpretatie: het schilderij verwijst naar Goede Vrijdag, 11 april 1533, 4 uur 's middags, precies 1500 jaar na Christus' dood. Op dat tijdstip zou de zon op 27 graden boven Londen staan, precies wat de instrumenten op tafel aangeven. En zo legde North meer verborgen betekenissen van astronomische en geometrische aard in het schilderij bloot.

North ontmoette geregeld de nodige scepsis. Ironisch genoeg, want North was bepaald geen Dan Brown (van de *Da Vinci Code*), maar zelf een scepticus uit de empirische, common-sense traditie van de Engelse wetenschap en filosofie. Maar hij kende als geen ander de wiskundige technieken en de wetenschappelijke instrumenten uit vroegere tijden, en hoe kennis werd toegepast in wetenschap, literatuur en kunst. In zijn boeken, altijd rijk geïllustreerd, bracht hij dan ook een heel wereldbeeld tot leven. Voor hem was de geschiedenis van de wetenschap niet enkel een geschiedenis van wetenschappelijke theorieën en technieken maar vooral een geschiedenis van mensen die

de wereld en de kosmos willen begrijpen, onderzoeken en er betekenis aan willen geven. Zijn laatste werk uit 2008 is daarvan een treffende illustratie: *Cosmos: An Illustrated History of Astronomy and Cosmology*, een meer dan 800 pagina's dikke geschiedenis van het denken over mens en kosmos vanaf de oudste grottekeningen in het Paleolithicum tot de meest recente ontdekkingen met de Hubble telescoop. Beroemd als hij was bleef North een bescheiden en beminnelijk mens die met zijn ongewone eruditie nooit te koop liep. Voor diverse collega's, studenten en promovendi heeft hij veel betekend, ook na zijn emeritaat in 1999 toen hij naar zijn huis in Oxford terugkeerde.

Lodi Nauta

KNAW-hoogleraar Filosofie van de Middeleeuwen en Renaissance, RUG